

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT

BIOÈTICA I DEONTOLOGIA

Coordinació: Joan Viñas i Montserrat Esquerda

Any acadèmic 2014-15

Informació general de l'assignatura

Denominació	BIOETICA I DEONTOLOGIA
Codi	100614
Semestre d'impartició	1r Q Avaluació Continuada
Caràcter	Obligatòria
Nombre de crèdits ECTS	6
Crèdits teòrics	0
Crèdits pràctics	0
Coordinació	Joan Viñas i Montserrat Esquerda
Horari de tutoria/lloc	Laura Salamero Teixidó: Facultat de Dret i Economia, despatx 2.22 (concretar tutoria per email).
Departament/s	Dret Públic
Modalitat	Presencial
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.
Idioma/es d'impartició	Català
Grau/Màster	Grau en Nutrició Humana i Dietètica
Horari de tutoria/lloc	Laura Salamero Teixidó: Facultat de Dret i Economia, despatx 2.22 (concretar tutoria per email).
Adreça electrònica professor/a (s/es)	mesquerda@comll.cat vinyes@cirurgia.udl.cat lsalamero@dpub.udl.cat

MONTSERAT ESQUERDA ARESTE
JOAN VIÑAS i SALAS
LAURA SALAMERO TEIXIDÓ

Informació complementària de l'assignatura

Introducció a l'assignatura i contextualització dins de l'ensenyament

La incidència del Dret i de l'Ètica en l'àmbit de la Nutrició humana és una constant històrica que en els darrers temps ha pujat de to com a resultat de la demanda creixent de seguretat alimentària i de la irrupció en escena de nous factors que incideixen en l'alimentació. Tot això fa que al voltant de la Nutrició humana es generin importants debats jurídics i ètics.

L'objectiu fonamental de l'assignatura consisteix a introduir les claus legals i ètiques que conflueixen en l'evolució actual de l'alimentació i de la nutrició humanes. Es tracta, per dir-ho d'alguna manera, de complementar la faceta teòrica i científica d'ordre natural amb l'escenari normatiu i ètic en què es desenvolupa aquest sector, prestant atenció també als marges de la responsabilitat dels professionals del sector de la nutrició.

Objectius acadèmics de l'assignatura

Els objectius d'aprenentatge de l'assignatura són els següents:

1. Adquisició de coneixements en relació amb:
  - a. Els principis generals del Dret alimentari.
  - b. La normativa internacional, europea i nacional sobre alimentació.
  - c. La seguretat alimentària i els organismes que hi vetllen.
  - d. La responsabilitat professional.
2. Adquisició de competències i habilitats per fer front a les següents situacions:
  - a. Determinació de les normes que emmarquen la regulació jurídica d'un determinat aliment.
  - b. Determinació dels requisits exigits, en termes d'etiquetatge i publicitat, per a la comercialització d'un aliment.
  - c. Reacció normativa contra una situació d'anomalia en la fabricació, distribució o venda d'un aliment.
  - d. Abast de la responsabilitat professional en els diferents ordres: civil, penal i corporatiu.
3. Conèixer i comprendre els principals fonaments de la bioètica que donin raó de la seva actuació.
4. Identificar els diferents valors ètics presents en el rerefons de les decisions i actuacions assistencials.
5. Comprendre les diferents corrents filosòfiques que configuren els valors ètics vigents en la nostra societat.
6. Conèixer i aplicar la metodologia de la resolució de problemes bioètics en els casos més freqüents.
7. Adquirir una actitud respectuosa vers la dignitat de tota persona malalta, tot defensant els seus drets humans.

Competències

Les competències que es pretenen forjar en l'alumnat són les següents:

1. Conèixer els aspectes essencials de les normes que conflueixen en la regulació de l'alimentació.
2. Ser capaç de distingir entre les diferents fonts normatives, ordenar-ne la seva aplicació i interpretar els conceptes legals bàsics.
3. Ser capaç de realitzar una cerca precisa de les normes que, en un moment concret, regeixen una determinada matèria.
4. Ser capaç d'aplicar la norma abstracta a problemes concrets que puguin plantejar-se.
5. Conèixer els termes en què es mouen els debats socials i ètics relacionats amb l'alimentació.
6. Conèixer els fonaments de la Bioètica.
7. Aplicar els valors professionals d'excel·lència, altruisme, sentit del deure, responsabilitat, integritat i honestat a l'exercici de la professió.
8. Reconèixer la necessitat de mantenir la competència professional.
9. Ser capaç de resoldre conflictes ètics.

10. Saber dur a terme la pràctica professional respectant l'autonomia del pacient, i les seves creences i cultura.

Continguts fonamentals de l'assignatura

Continguts de DEONTOLOGIA

I. Introducció i sistema de fonts

Tema 0. Introducció al Dret.

1. Concepte de Dret.
2. Les fonts del Dret.
3. Criteris d'ordenació de les fonts del Dret.

Tema 1. Introducció al Dret alimentari.

1. Els diferents enfocaments de l'alimentació com a objecte del Dret.
2. Les peculiaritats en el sistema de fonts en el Dret alimentari.
3. La rellevància de les fonts d'origen internacional.
4. La importància de la reglamentació tècnica.
5. El paper de l'autoregulació.

Tema 2. Les fonts de caràcter internacional.

1. La Organització Mundial de la Salut (OMS).
2. La Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO).
3. El *Codex Alimentarius*. Formació. Contingut. Virtualitat i força jurídica de les seves normes.
4. La Organització Internacional del Comerç (OMC).
5. La Unió Europea i la regulació dels aliments. El Reglament europeu de seguretat alimentària.

Tema 3. Les fonts de caràcter nacional.

1. L'alimentació a la Constitució. L'alimentació i els drets fonamentals. La distribució de competències en matèria d'aliments.
2. El Codi Alimentari Espanyol de 1967.
3. La legislació estatal en matèria d'alimentació.
4. La legislació autonòmica en matèria d'alimentació.

II. El control dels aliments. La seguretat alimentària.

Tema 4. L'alimentació des de l'òptica de la seguretat alimentària (I). Introducció i marc normatiu.

1. L'emergència de la preocupació per la seguretat alimentària. Les crisis alimentàries recents de major impacte: de la crisi de les «vaques boges» a la crisi de la e-coli.
2. El marc normatiu. La legislació europea. El Reglament Europeu de Seguretat Alimentària.
3. La legislació espanyola. El Reglament de Seguretat General dels Productes. La Llei de Seguretat Alimentària.
4. La noció d'aliment i els problemes fronterers que planteja.
5. La cerca d'una seguretat integral. «De la granja a la taula».

Tema 5. L'alimentació des de l'òptica de la seguretat alimentària (II). Els principis generals en matèria de seguretat alimentària.

1. L'anàlisi del risc. El principi de qualitat científica.
2. El principi de cautela o precaució. Naixement. Pressupòsits per a la seva correcta aplicació. La problemàtica frontera entre el risc incert i la mera hipòtesi.
3. El principi de participació pública en el control de la seguretat dels aliments.
4. El principi de transparència. La comunicació de riscos.
5. El principi de coresponsabilitat en la vigilància i contenció dels riscos alimentaris. Les obligacions imposades als productors i distribuïdors. La traçabilitat dels aliments.

Tema 6. L'alimentació des de l'òptica de la seguretat alimentària (III). El control de la seguretat alimentària per part de l'Administració.

1. La inspecció en matèria d'alimentació. Els poders de l'inspector i el resultat de la inspecció.
2. La creació d'organismes especialitzats en el control de la seguretat alimentària.
3. La Comissió Europea. L'Autoritat Europea de Seguretat Alimentària.
4. El Ministeri de Sanitat. L'Agència Espanyola de Consum, Seguretat Alimentària i Nutrició.
5. La Conselleria de Salut. L'Agència Catalana de Seguretat Alimentària.

Tema 7. L'alimentació des de l'òptica de la seguretat alimentària (IV). La resposta davant l'aparició d'un risc alimentari.

1. Les mesures que poden adoptar-se en cas de risc alimentari.
2. Les mesures de xoc de caràcter no sancionador.
3. Els sistemes d'alerta ràpida.
4. La gestió de les emergències i de les crisis alimentàries.

III. La responsabilitat dels operadors alimentaris

Tema 8. La responsabilitat dels operadors alimentaris.

1. Les diferents classes de responsabilitat en què poden incórrer els operadors alimentaris.
2. La responsabilitat de caràcter administratiu.
3. La responsabilitat de caràcter civil. La normativa sobre productes defectuosos.
4. La responsabilitat de caràcter penal. Els delictes alimentaris.

IV. Avenços científics aplicats als aliments

Tema 9. Els avenços científics i la seva aplicació als aliments.

1. Els nous aliments.
2. Els aliments a partir d'OMG.

V. Alimentació i comerç

Tema 10. L'alimentació des de l'òptica del comerç.

1. El comerç d'aliments i els seus condicionants.
2. La lliure circulació d'aliments en el context internacional. La tasca de l'Organització Mundial del Comerç.
3. La lliure circulació d'aliments en l'àmbit de la Unió Europea. Les mesures d'efecte equivalent. La clàusula de salvaguarda.

Tema 11. L'etiquetatge, la presentació i la publicitat dels productes alimenticis.

Tema 12. Els aliments funcionals. Les declaracions de salut en els aliments.

Continguts de BIOÈTICA

Tema 1. Concepte, història i principis de la bioètica.

1. Tradició mèdica i criteri de beneficència al malalt: El paternalisme mèdic
2. Tradició jurídica i criteri d'autonomia del malalt: Els drets del malalt
3. Tradició política i criteri de justícia: Conflicte de valors i classificació prioritzada
4. Tradició humanitzadora i criteri de fraternitat i solidaritat: Superació de la justícia pel compromís humà

Tema 2. Drets humans, drets fonamentals i drets del malalt: ètica de la recerca biomèdica: l'Informe Belmont. Les CEIC o comitès d'ètica de la recerca clínica.

1. Declaració Universal dels Drets Humans.
2. Drets Humans fonamentals.

3. Drets i Deures dels malalts.
4. Relació entre ètica, deontologia i llei.
5. Els Comitès d'ètica de recerca clínica.

Tema 3. Concepte de salut. Hasting Center Report.

1. Diferents conceptes de Salut.
2. Objectius de la Medicina.
3. Hasting Center Report.
4. El professionalisme.

Tema 4. Fonamentació i metodologia de la bioètica. La deliberació en bioètica: els comitès d'ètica assistencial.

1. El naturalisme: "és, doncs ha de ser". L'idealisme: "ha de ser, doncs és", l'ètica epistemològica: "Ni és, ni ha de ser", el positivisme, neopositivisme i ètica, ciència econòmica i racionalitat ètica, la fonamentació axiològica: "val". La protomoral.
2. Els mètodes de la bioètica: ontològic o principalista, deontològic o formalista, epistemològic o decisionista, axiològic o del conflicte de valors, la moral normativa.
3. Els comitès d'ètica assistencial.
4. Relacions entre els professionals de la salut.

Tema 5. El dret del malalt a la informació i el consentiment informat.

1. El procés de la informació al malalt i fiduciaris.
2. Dret del malalt a ser informat i a rebutjar la informació.
3. El consentiment informat en la relació clínica.
4. Dret del malalt a l'accés a la H^a CI^a.

Tema 6. Secret professional en medicina.

1. Dret a la intimitat del malalt.
2. Secret professional: contracte, objecte, límits, secret compartit.
3. Secret professional i informàtica: Història Clínica compartida.
4. Secret professional en els Codis Deontològics i en la Legislació.

Tema 7. Problemes ètics en relació amb la fi de la vida.

1. Diagnòstic de mort cerebral.
2. Eutanàsia, distanàsia i mort digne.
3. Voluntats Anticipades.
4. Cures paliatives.
5. Atenció als ancians. Problemes del maltractament.
6. El dret a no abandó.

Tema 8. Problemes ètics en relació amb l'experimentació: humana, de la manipulació genètica, aliments transgènics i agricultura ecològica. Ecoètica.

1. Llibertat i límits de la investigació biomèdica. Informe Belmont.
2. Drets del malalt i investigació clínica.
3. Concepte de ecoètica.
4. La manipulació genètica.
5. Aliments transgènics.
6. Agricultura ecològica.

Tema 9. Problemes ètics de la limitació dels recursos en salut.

1. Cost de la Sanitat.
2. Demanda, necessitats i recursos.
3. Distribució equitativa dels recursos.
4. Mètodes per la reducció dels costos. Contribució de la medicina preventiva.

5. Remuneració professional. Explotació comercial.

Tema 10. Alimentació: obligació bàsica o dret. Alimentació a menors. Alimentació per sonda: es pot retirar? Ètica de la vaga de fam.

1. Concepte de futilitat.
2. Alimentació: Obligació bàsica o dret.
3. Alimentació a menors. Dilemes ètics.
4. Alimentació per sonda: es pot retirar?
5. Ètica de la vaga de fam.

Eixos metodològics de l'assignatura

Part de Deontologia:

- **Classes magistrals (CM)**

L'assistència a les classes magistrals no serà obligatòria, però es tindrà en compte la participació activa en les sessions magistrals en el moment de valorar l'assignatura. Encara que l'eix principal d'aquestes sessions serà l'exposició per part del docent dels continguts i claus del temari, es fomenta i encoratja la intervenció de l'alumnat.

- **Seminaris (Sem)**

L'objectiu dels seminaris es comentar en comú un text normatiu o alguna sentència de l'actualitat relacionada amb un problema del Dret alimentari. En especial, s'analitzaran les principals fites judicials, tant en el marc nacional (oli de colza, oli d'orujó...), europeu (assumpte dels additius alimentaris...), com internacional (assumpte d'aliments contaminats per radiació nuclear...).

- **Casos pràctics (CP)**

Es tracta d'una tècnica d'aprenentatge molt estesa en l'àmbit del Dret i, en particular, del Dret administratiu. En els casos pràctics, que es desenvoluparan en les sessions de seminari, els i les alumnes hauran de resoldre un cas, real o fictici, a partir de la utilització dels materials legislatius o jurisprudencials. La resposta a les diferents preguntes plantejades es posaran en comú amb la finalitat de conèixer les possibilitats de defensa jurídica de les parts afectades i la eventual decisió judicial final.

Part de Bioètica:

- **Classes magistrals (CM)**

- **Seminaris (Sem)**

- **Casos pràctics (CP)**

Sistema d'avaluació

Quant a **Deontologia**, l'avaluació de l'assignatura es basa en els següents *tres* elements o evidències:

1. EXAMEN TEÒRIC (30%): El primer serà el resultat obtingut en l'*examen teòric* que es realitzarà al final de la part de Deontologia de l'assignatura. L'examen constarà de tres preguntes, que l'alumnat haurà de respondre en el temps aproximat d'una hora. Les preguntes no pretenen avaluar la simple capacitat memorística sobre els continguts, sinó la comprensió i interiorització del significat i virtualitat de les institucions jurídiques treballades durant el curs. La superació de la prova requereix l'obtenció, com a mínim, d'un cinc sobre deu.

1. EXAMEN PRÀCTIC (30%): En segon lloc, els i les alumnes han de superar amb èxit la resolució d'un *examen pràctic* que es realitzarà al final de la part de Deontologia de l'assignatura. En l'examen pràctic es planteja un supòsit a partir del qual s'han de respondre un conjunt de preguntes (entre dos i tres) en un temps aproximat d'una hora. Per realitzar l'examen es poden consultar totes les normes que siguin necessàries. L'objectiu d'aquesta prova es avaluar la capacitat de l'alumnat per treballar un supòsit pràctic mitjançant: la subsumpció d'uns fets en la norma, l'ordenació de les fonts, l'extracció de conseqüència jurídiques i, en darrer lloc, donant una resposta motivada, coherent i fonamentada jurídicament.

Per tal de superar amb èxit aquesta prova pràctica, és fonamental haver practicat amb anterioritat a través dels casos pràctics que setmanalment es resoldran durant el curs. Per aprovar l'examen pràctic cal obtenir una nota mínima de cinc sobre deu.

1. ALTRES (40%): A més a més, dels dos exàmens, la qualificació final de l'assignatura també té en compte dos *elements acumulatius* per tal de captar l'esforç i l'interès demostrat per l'alumnat durant el semestre. Aquests dos elements de valoració són:
  - a. La realització dels *casos pràctics* i la *participació activa* en el desenvolupament de l'assignatura.
  - b. La realització d'un *treball en grup* sobre una qüestió de l'actualitat vinculada amb el temari. L'estructura per a la confecció del treball serà indicada per la professora amb suficient antelació perquè els i les alumnes puguin ordenar-ne amb estil propi les idees i el fil conductor. L'objectiu fonamental del treball serà traçar un quadre per resoldre en termes jurídics un problema d'actualitat que estigui connectat amb les qüestions del temari. El treball es lliurarà per escrit a la professora (màx. 20 planes) i també es presentarà en públic davant la classe (màx. 10 minuts).
1. Notes addicionals sobre l'avaluació:
  - Recuperació: Tant la prova teòrica com la pràctica podran recuperar-se quan no s'hagi obtingut la nota mínima de cinc punts sobre deu. La recuperació també queda oberta als i les alumnes que, havent superat la primera convocatòria, vulguin millorar la qualificació obtinguda.
  - No presentat: Es qualifica l'alumnat amb un no presentat quan no es compareix ni a la prova teòrica ni a la pràctica.

Quant a **Bioètica**, l'avaluació es basarà en els següents elements:

1. Avaluació continuada, a partir de l'assistència i participació en els debats en les sessions i exposició de l'alumne dels temes com representant del grup.
2. Examen escrit tipus tema: dia 05 de febrer a les 17.00h.
3. Entrega d'un treball amb dos casos clínics reals on aparegui també la seva discussió bioètica.
4. Altres:
  - a. Possibilitat de realització d'un treball addicional per pujar nota, acordat amb l'alumne i els professors.

Els exàmens de recuperació d'ambdues parts se celebraran conjuntament el mateix dia: el 27 de febrer a les 15.00h, segons el calendari acadèmic.

Bibliografia i recursos d'informació

Quant a **Deontologia**, amb caràcter general i des d'una òptica de conjunt, poden destacar-se les següents obres:

1. Cierco Seira, César, *Administración Pública y Salud Colectiva*, Comares, Granada, 2006.
2. González Ríos, Isabel, *Sanidad animal y seguridad alimentaria en los productos de origen animal*, Comares, Granada, 2004.
3. Guillén Caramés, Javier, *El Estatuto jurídico del consumidor. Política comunitaria, bases constitucionales y actividad de la Administración*, Civitas, Madrid, 2002.
4. Pemán Gavín, Juan, *Derecho a la salud y Administración sanitaria*, Publicaciones del Real Colegio de

España, Bolonia, 1989.

5. Rebollo Puig, Manuel, *Potestad sancionadora, alimentación y salud pública*, INAP, Madrid, 1989.
6. Recuerda Girela, Miguel Ángel, *Seguridad alimentaria y nuevos alimentos. Régimen jurídico-administrativo*, Aranzadi, Cizur Menor, 2006.
7. Recuerda Girela, Miguel Ángel (dir.), *Tratado de Derecho Alimentario*, Aranzadi, Cizur Menor, 2011.

Pel que fa a **Bioètica**, es recomanen les següents obres:

1. Abel Francesc. *Bioètica: orígenes, presente y futuro*. Institut Borja de Bioètica. Fundació Mapfre Medicina. Ed. Mapfre. 2001.
2. Amor Pan JR. *Introducción a la bioética*. PPC, Madrid, 2005
3. Carrera Joan. *Una ètica per la bioètica*. Ed. Institut Borja de Bioètica. San Cugat. 1999.
4. Torralba Francesc. *Antropologia del cuidar*. Ed. Institut Borja de Bioètica. San Cugat 1998.
5. Institut Borja de Bioètica. *Ensayos de Bioética*. Institut Borja de Bioética. 2000.
6. *Basic Ethical Principles in European Bioethics and Biolaw. Report Biomed-II Project. Vol. 1. Autonomy, Dignity, Integrity and Vulnerability*. Institut Borja de Bioètica. 2000.
7. *Basic Ethical Principles in European Bioethics and Biolaw. Vol. 2. Partner's Research. Biomed-II Project*. Institut Borja Bioètica. 2000.
8. Abel F. *El Comité de Ética. Labor Hospitalaria*, Barcelona. 209. 1988. 207-223.
9. Abel F. *Sobre el dolor y el derecho a una muerte digna*. Labor Hospitalaria. Barcelona. 222 :1991.
10. Abel F. Coordinador *Libro Distribución de recursos escasos y opciones sanitarias*. Institut Borja de Bioética y Fundación Mafre Medicina. SG editores. Barcelona 1996.
11. Abel F. *El diàleg bioètic albirant el tercer mil·lenni. Discurs d'ingrés a la Reial Acadèmica de Medicina de Catalunya*. Barcelona. 1999.
12. Camps Victoria. *Virtudes públicas*. Ed. Espasa Calpe. Madrid. 1996.
13. Cortina Adela Coordinadora. Libro: 10 palabras clave en ética. Ed. Verbo Divino. Pamplona. 1994.
14. Cortina Adela. *Ética aplicada y democracia radical*. Ed. Tecnos. Madrid. 1997.
15. Cuyás Manuel. *Cuestiones de bioética*. Institut Borja de Bioética. Fundació Mafre Medicina. 1997.
16. Engelhardt H.T. *Los fundamentos de la bioética*. Ed. Paidós Básica. Barcelona. 1995.
17. Gafo J. *Fundamentacion de la bioética y manipulación genética*. Ed. UCPM. Madrid. 1988.
18. Gracia D. *Fundamentos de Bioética*. Ed. Eudema. Madrid. 1989.
19. Gracia D. *Procedimientos de decisión en ética clínica*. Ed. Eudema. 1991.
20. Kuhn T.S. *La estructura de las revoluciones científicas*. Ed. Fondo de Cultura Económica. México. 1995.
21. Torralba Francesc. *El sofriment, Un nou tabú*. Ed. Claret. Barcelona. 1995.
22. *Bioethics Line*. Internet.

Enllaços d'interès

1. Actualidad en Derecho Sanitario: www.actualderechosanitario.com
2. Asociación Española de Derecho Sanitario: www.aeds.org
3. Institut Borja de Bioètica – Universitat Ramon Llull: http://www.ibbioetica.org/in_cat.html
4. Comitè de Bioètica de Catalunya: <http://www.gencat.net/salut>
5. Declaració de Drets Humans: www.unhchr.ch/udhr/lang/spn.htm
6. Observatori de Bioètica i Dret de la Universitat de Barcelona: <http://www.ub.edu/fildt>
7. Ministerio de Sanidad: www.msc.es
8. Organització Mundial de la Salut: www.who.es
9. Revista electrònica bioètica i debat: <http://www.bioetica-debat.org>